

Grajewski, Jan

Terminologia modlitwy w Biblii

Studia Teologiczne 2, 17-24

1984

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

KS. JAN GRAJEWSKI

TERMINOLOGIA MODLITWY W BIBLI

Treść: Wprowadzenie; I. Określenia stosowane w Starym Testamencie; II. Terminy występujące w Nowym Testamencie; Zakończenie.

WPROWADZENIE

Terminy biblijne nie są jedynie beztreściowymi dźwiękami, ale znakami wyrażającymi głęboką treść.¹ Zapoznanie się z terminami modlitwy pomoże zatem lepiej poznać naturę modlitwy, jej różnorodność, a nawet podstawy teologiczne i etapy rozwoju.

W związku z bogactwem terminów, wyrażen i określeń odnoszących się do modlitwy, jakie stwierdzamy w Piśmie św., omówimy szczegółowo najpierw terminologię stosowaną w Starym Testamencie, następnie zaś — w Nowym. Rozgraniczenie to pozwoli jednocześnie uchwycić rozwój modlitwy zarówno pod względem jej formy jak i treści.

I. OKREŚLENIA STOSOWANE W STARYM TESTAMENCIE

W Starym Testamencie do wyrażen ogólnych oznaczających wszelką modlitwę należy przede wszystkim hebrajski czasownik *palal*, (w formie *Hitpael*) i pokrewny jemu rzeczownik *tefilah*.² Trudno jest określić etymologię pierwiastka słownego *pll*. Zdaniem większości egzegetów pierwiastek ten przypomina o stosowanym w pogańskim otoczeniu Izraela zwyczaju czynienia nacięć przy modlitwie, zapewne w celu zwrócenia

¹ Por. S. Łach, *Terminy w Psalmach na określenie modlitwy*, W: *Warszawskie studia biblijne*, Warszawa 1976, s. 64.

² Por. H.P. Stäbli, *pll hitp beten*, THAT, t. 2, s. 427—432.

uwagi bóstwa.³ Brak jednak biblijnych tekstów na potwierdzenie tego znaczenia rdzenia *pll* W jednym miejscu Starego Testamentu, które mówi o tego rodzaju kulcie Baala (I Krl 18,28), słowo to nie jest używane. Dlatego też niektórzy egzegeci podają w wątpliwość wymienioną etymologię.⁴ Czasownik *palal*, występujący często w Psalterzu, spotykamy w dwóch konstrukcjach: w połączeniu z *el* i z przyimkiem *b^e-^cad*. W połączeniu z *el* czasownik *palal* wskazuje, że modlący zwraca się do Boga, z *b^e-^cad* — że psalmista modli się za kogoś innego. Samo wyrażenie *hitpallēl* nie określa jeszcze rodzaju modlitwy. Do ustalenia rodzaju modlitwy trzeba posłużyć się jeszcze innymi kryteriami, jak kompozycja czy treść. Rzeczownik *tefillah* występuje również bardzo często w Psalterzu (np. Ps 4,2; 6,10; 17,1; 39,10; 42,9; 54,4 itp.).

Innym wyrażeniem ogólnym na określenie różnego rodzaju modlitw jest słowo *gara* które występuje w Biblii 730 razy (q. 661 razy, ni. 62 razy, pu. 7 razy).⁵ Słowo *gara* znaczy tyle co: „wołać”, „wzywać”. Odnosi się ono zarówno do Boga (w sensie modlitwy) jak też i do człowieka (w sensie zwykłego wołania, przyzywania). Wyłącznie oznacza tylko wtedy modlitwę, gdy łączy się z określeniem *b^ešem JHWH* (np. Ps 105,1) czy z innym wyrazem *šem* np. Ps 99,66). Czasownik *gara* może oznaczać albo modlitwę uwielbienia, albo błagalną zarówno jakiejś jednostki (Ps 3,5; 4,2 itp.) jak i całego narodu (Ps 79,6; 80,19).

Następnym terminem używanym w Starym Testamencie na określenie modlitwy jest słowo *atar*, które etymologicznie oznacza prawdopodobnie akt ofiary.⁶ Występuje ono w Imperfectum *Qal* albo z przyimkiem *el* (Wj 8,26; 10,10) lub z *l^e* w znaczeniu modlić się za kogoś (Rdz 25,21). Zachodzi również ów pierwiastek w formie Nifal w Perfectum czy Infinitivus absolutus w znaczeniu pozwolić się komuś uprosić, czy wysłuchać kogoś (Rdz 25,21). Również w Hifil rdzeń *tr* ma znaczenie prosić Boga, modlić się (np. Wj 8,4).

Istnieje jeszcze inne wyrażenie ogólne określające różne rodzaje modlitwy: *shh*. Pierwiastek ten w formie *Hitpael* oznacza upadanie na twarz, które towarzyszyło prawdopodobnie każdej modlitwie. Opinia ta jest jednak przedmiotem dyskusji wśród uczonych.⁷ Znają też autorzy natchnieni postawę stojącą przy modlitwie z wyciągniętymi rękami (por. Ps 28,2) czy też klęczącą przed Bogiem (por. Ps 95,6).

³ L. Stachowiak, *Modlitwa w Piśmie św.*, AK 328 (1963), s. 301.

⁴ Por. J. Hermann, *euchomai C*, ThWN, t. 2, s. 789.

⁵ Por. C.J. Labuschagne, *gr rufen*, THAT, t. 2, s. 666; L. Koehler—W. Baumgartner, *Lexicon in Veteris Testamenti Libros*, Leiden 1958, s. 849; G. Lisowsky, *Konkordanz zum hebräischen Alten Testament*, Stuttgart 1982², s. 1269.

⁶ Takie znaczenie ma ten termin w języku arabskim oraz jak się wydaje niekiedy w hebrajskim (zwłaszcza w hifil): por. np. Wj 8,4.25 — L. Stachowiak, art. cyt., s. 301.

⁷ Por. S. E. Ach, *Terminy w Psalmach na określenie modlitwy*, art. cyt., s. 65; por. L. Koehler—W. Baumgartner, dz. cyt., s. 959.

Oprócz wymienionych wyżej terminów ogólnych, oznaczających wszelką modlitwę, w Starym Testamencie spotykamy terminy szczegółowe, zaczerpnięte z życia dla oznaczenia tylko jednego rodzaju modlitwy jak uwielbienie, prośbę czy przebłaganie. Terminem podstawowym na określenie uwielbienia Boga jest pierwiastek *hll* (chwalić), który w Piel oznacza obowiązek wielbienia Boga.⁸ Termin ten znalazł swe miejsce w Psalterzu (por. Ps 22,24; 113,11; 117,1 itp) i od niego pochodzi słowo Alleluja (chwalcie Jahwe). Od rdzenia *hll* wywodzi się rzeczownik *t^ehillah* służący na oznaczenie modlitwy pochwalnej (np. Ps 34,2; 35,28; 40,4).

Również czasownik *zamar* (śpiewać) występuje niejednokrotnie w Biblii w sensie modlitwy, wychwalania Boga (Ps 7,7; 75,10; 147,7). Czasami łączy się on bezpośrednio z imieniem Jahwe poprzedzonym przez zaimek *l^e* (np. 27,6).

Niekiedy autorzy Starego Testamentu posługują się dla wezwania do uwielbienia Boga gramatyczną formą *Iussivu* od rdzenia *mr* (mówić)⁹ czy *ngd* (zwiastować)¹⁰ czy wreszcie *gīl* (cieszyć się).¹¹ Pierwiastki słowne *zkr* i *jd^c* w formie *Hifl* oraz *slm* w formie *Piel* w niektórych tekstach mają także znaczenie uwielbienia.¹²

Inną grupę terminów szczegółowych modlitwy stanowią wyrażenia prośb narzekań i wołań do Boga. Znaczenie prośb mają takie czasowniki jak *šal* (prosić),¹³ *daraš* lub *bagaš* (poszukiwać).¹⁴ Ponieważ prośbom niejednokrotnie towarzyszyły różne wzdychania i jęki, dlatego na oznaczenie modlitwy używano słów wyrażających krzyk (np. *z^cq*, *s^cq*, *šw^c*). Ponadto należy wymienić tu czasowniki takie jak jęczeć *anah* (por. Ps 31,11), szlochać *hamah* (Ps 43,5; 46,4,7) i płakać *bakah* (por. Ps 78,64). Podobnie zresztą występują formy rzeczownikowe wyrażające prośby względem Boga. Są nim: krzyk (*s^cagah*), wołanie (*šewa^c*, *šda*, *šua^c*), jęk (*anahah*, szlochanie *hamōn*), płacz *b^eki*).

W końcu, na oznaczenie przebłagania, zostały użyte w Starym Testamencie słowa przeprosin i prośby o łaskawość. Na szczególną uwagę zasługuje tu czasownik *hanan*, który w formie *Hitpael* znaczy: „prosić o przebłaganie” (por. Ps 142,2).¹⁵ Od pierwiastka *hnn* wywodzą się rzeczowniki oznaczające modlitwę przebłagalną: *hānūnim* i *t^ehinnah*. Psalmi pokutne używają (a zwłaszcza Ps 51) wielu innych słów na oznaczenie modlitwy. Można tu wymienić takie jak: *m^eheh* (zglądź), *kabb^eseni* (obmyj się), *tahāreni* (oczyść się) itp.

⁸ Por. C. Westermann, *hll pi. loben*, THAT, t. 1, s. 498.

⁹ Por. H. H. Schmid, *mr sagen*, THAT, t. I, s. 211.

¹⁰ Por. C. Westermann, *ngd hi. mitteilen*, THAT II, t. 2, s. 31—37.

¹¹ Por. J. Bergman-H. Ringaren, *gjl gīlah*, THAT, t. 1, 8/9, (1973), s. 1013.

¹² Por. J. Bergman-H. Ringaren, *gjl gīlāh*, THAT, t. 1, 8/9, (1973) s. 1013. *jd erkennen*, THAT, t. 1, s. 682.

¹³ Por. G. Gerleman, *š l fragen, bitten*, THAT, t. 2. s. 842; S. Łach, art. cyt., s. 67.

¹⁴ Por. G. Gerleman-E. Ruprecht, *drš fragen nach*, THAT, t. 1, s. 460.

¹⁵ Por. G. Gerleman, *bqš pi. suchen*, THAT, t. 1, s. 335.

¹⁶ Por. H. J. Stoebe, *hnn gnädig sein*, THAT, t. 1, s. 587.

Septuagita nie wniosła do teologii modlitwy nowych istotnych elementów. Przyczyniła się raczej do ujednostajnienia terminologii modlitwy. Czasownik *atar* i *palal* zostały przetłumaczone na *proseuchomai* lub *euchomaj*. Inne zaś terminy zachowały semicki koloryt.¹⁷

Na podstawie powyższych danych można stwierdzić w Starym Testamencie w sposób szczególny w Psalterzu, bogactwo terminów użytych na określenie modlitwy. Jedne z tych terminów mają charakter ogólny, inne zaś szczegółowy i oznaczają tylko pewnego rodzaju modlitwy jak uwielbienie, prośbę czy przebłaganie. Nawet takie czasowniki jak *amar* czy *zakar*, które nie mają podstawowego znaczenia modlitwy, w pewnych tekstach to znaczenie przyjmują. Analiza filologiczna określeń modlitwy wskazuje również, że każda modlitwa jest jakimś dialogiem człowieka z Bogiem oraz pokorną wobec niego postawą.

II. TERMINY UŻYWANE W NOWYM TESTAMENCIE

W Nowym Testamencie istnieje również cały szereg terminów, wyrażen i określeń odnoszących się do modlitwy.¹⁸

Podstawowym i zarazem ogólnym terminem wskazującym na jakikolwiek kontakt modlitewny z Bogiem jest czasownik *proséuchomai*. Etymologia tego czasownika nie jest pewna. Być może ma on jakiś związek z ofiarą składaną bożkom w celu uzyskania ich pomocy w trudnych sytuacjach życiowych. W literaturze hellenistycznej można bowiem znaleźć szereg przykładów zanoszenia modlitwy podczas składania ofiar.¹⁹ Warto przy tym zaznaczyć, że chodzi tu prawie wyłącznie o modlitwy-prośby dotyczące spraw materialnych. U Arystotelesa, Platona i Herodota czasownik *proséuchomai* spotykamy jednak w znaczeniu „oddawać cześć”.²⁰ Należy tu dodać, że chociaż autorzy Nowego Testamentu korzystali ze słownictwa świata hellenistycznego, to nadawali często temu słownictwu nową, teologiczną treść. Ponadto modlitwa Nowego Testamentu jest kontynuacją i rozwinięciem modlitwy Starego Przymierza.²¹ Z etymologii nie można więc wyciągać zbyt daleko idących wniosków.

Czasownik *proséuchomai* w tłumaczeniu polskim obejmuje wiele odcieni językowych: prosić, wymagać, błagać, wzywać, ślubować, przyrzekać uroczystie oraz mówić cokolwiek od siebie z pewnością.²² Termin ten

¹⁷ Por. L. Stachowiak, art. cyt., s. 302.

¹⁸ Por. J. Łach, *Modlitwa wyznaniem wiary*. W: *Z problematyki etosu biblijnego*, Warszawa 1980, s. 114—115.

¹⁹ Por. H. Schönweiss, *proséuchomai, pregare, implorare; éuchomai, chiedere, pregare, promettere sollemnemente, fare un voto; euchê, preghiera, voto; proseuchê, preghiera*, DCB 1395.

²⁰ Por. J. Banak, *Modlitwa w Piśmie świętym*, MP 4 (1981) s. 72.

²¹ Por. X. L. Dufour, *Modlitwa*, SNT, s. 404.

²² Por. H. Schönweiss, art. cyt., s. 1395; Z. Abramowiczówna, *Słownik grecko-polski*, t. 3, Warszawa 1962, s. 701.

występuje w Nowym Testamencie 85 razy,²³ najczęściej w pismach św. Łukasza (Ewangelia i Dzieje Apostolskie). Nieobecny jest natomiast u św. Jana; ani w Ewangelii, ani w Listach nie znalazł swego zastosowania.²⁴ Przedmiotem *proseúchomai* jest przede wszystkim Bóg Ojciec; następnie w niektórych tekstach termin ten odnosi się bezpośrednio do Jezusa (por. Ap 5,8; Dz 9, II. 39). Z Jezusem Chrystusem zmartwychwstałym, określanym często tytułem Pana (*kýrios*), można wejść w żywy, bezpośredni kontakt (por. Dz 9,10; 2 Kor 12,8). I stąd modlitwa w Kościele pierwotnym przybiera charakter dialogu, jest aktem konkretnym i osobowym. Jest ona wyrazem wiary i ufności. Szczególnym tego przejawem jest wezwanie aramejskie *Abba* — „Ojcze”.²⁵

Wyrażeniami pokrewnymi od *proseúchomai* są: *éuchomai* (prosić, żądać, przyrzekać uroczyście, czynić ślub), *euché* (modlitwa, ślub) oraz *proseuché* (modlitwa). Wyrażenia te w sposób ogólny wyrażają modlitwę i tylko analiza konkretnych testów mogła by wskazać jej odcienie i specyfikę (por. Łk 3,21; 6,12; 19,18.28; 22,44; 23,34; Dz 1,14.24; 9,2; 10,9; 13,3).

Innym terminem określającym modlitwę jest *déomai* — prosić, błagać. Wyrażeniami pokrewnymi są tu *déesis*, (prośba, modlitwa) oraz *prosdéomai* „mieć potrzebę”²⁶. W grece klasycznej *déomai* stosuje się zarówno do bóstwa, jak i do człowieka. Septuaginta używa tego słowa na oznaczenie „płakać”, „błagać”. Tłumaczy go najczęściej z hebrajskiego *khanan* hitp. — prosić o łaskę (por. Oz 12,3; Job 19,16; 1 Krl 8,33.47).

W Nowym Testamencie *déomai* ma dwa znaczenia: świeckie i religijne. W znaczeniu świeckim może oznaczać bądź formułę grzecznościową (np. proszę Cię — por. Dz 8,24; 21,29) bądź w sensie próśby i błagania (por. 2 Kor 25,20; Dz 2,40; Gal 4,12). W sensie religijnym *déomai* jest odnoszony do Boga (Ojca) lub Jezusa. Chodzi tu szczególnie o modlitwę-prośbę (np. Łk 5,12) wyrażaną niekiedy w błaganiu (por. Łk 8,28, 9,38). Czasami *déomai* przybiera znaczenie wstawiennictwa (np. Dz 8,24; Rz 10,1; 2 Kor 1,11), wyrażając tym samym jedność braterską między chrześcijanami. Rzeczownik *déēsis* występuje często razem z wyrażeniem *proseuchē* (które ma jednak znaczenie bardziej ogólne).²⁷ Termin

²³ J. Banak (art. cyt.) podaje 86 razy; por. W. Bauer, *Wörterbuch zu den Schriften des Neuen Testaments und der übrigen urchristlichen Literatur*, Berlin 1971⁵, s. 1415—1417; A. Schmoller, *Handkonkordanz zum Griechischen Neuen Testament*, Stuttgart 1973¹⁵, s. 436—437.

²⁴ Gdzie traktuje się o modlitwie Chrystusa (np. J II, 41; 17, I), są użyte wyrażenia „mówienia”, „rozmowy”. Jedynym znakiem zewnętrznym jest tu wzniesienie oczu do nieba. Nieobecność terminu *proseúchomai* u Jana wskazuje na jego specyficzną teologię: Jezus jest w ciągłym kontakcie z Bogiem; modlitwa nie ma specjalnego oddzielnego aktu; całe życie Jezusa jest modlitwą!

²⁵ Będzie o tym szerzej mowa w dalszej części pracy.

²⁶ Por. H. Schönweiss, *déomai, chiere, pregare, déēss, richiesta, preghiera, prosdeomai, avere bisogno*, DCB, s. 1393—1395.

²⁷ Por. Rz 1,10; Ef 6,18; Fil 4,6.

prosdéomai — mieć potrzebę — występuje tylko jeden raz (Dz 17,25) i podkreśla samowystarczalność i niezależność Boga.

Jeszcze inny termin używany dość często na określenie modlitwy: *aitéo* — prosić, uprosić. W pismach nowotestamentalnych występuje on 70 razy.²⁸ W kontekście świeckim forma gramatyczna medialna (*itémai*) stosowana jest prawie wyłącznie do osób wyższej rangi por. Mt 14,7; 27,20; Łk 23,23; Dz 9,2) i przybiera tym samym oficjalny charakter.²⁹ Na płaszczyźnie religijnej *aitéo* jest aktem prośby skierowanej do Boga. Na takie znaczenie wskazuje paralelizm z omówionym już czasownikiem *proséuchomai* (por. Mt 11,24; Col 1,9). Termin *aitéo* wyraża pewność, że prośba zostanie wysłuchana.³⁰ Owa pewność pozytywnego skutku prośby wynika z faktu „poszukiwania” rozumianego w Biblii jako postawy. „Proście a będzie wam dane; szukajcie a znajdziecie; kołaczcie a otworzą wam” (Mt 7,1). Terminami pokrewnymi czasownika *aitéo* są: *aitēma* (prośba, modlitwa — por. Flp 4,6; I J 5,15), *apitéo* (domgać się, żądać — por. Łk 6,30; 12,20), *exaitéomai* (żądać, domagać się — por. Łk 22,31) oraz *paraitéomai* (zaklinać, błagać, odwoływać się — por. Łk 14,18; Dz 25,11).

Następny termin *erotáo* (prosić), w odróżnieniu od *aitéo*, ma charakter bardziej intymny. W zastosowaniu do modlitwy terminem tym ze szczególnym upodobaniem posługuje się św. Jan. „U Jana zarówno Jezusa, używają właśnie czasownika *erotáo*”.³¹ Poza Biblią czasownik ten w znaczeniu „prosić” nie występuje.

Inne wyrażenie — *gonypetéo* (czcić na kolanach, uwielbiać) — wyraża modlitwę intensywną. U Greków *gonypetéo* oznaczało akt niewolnika wobec swego władcy. W sensie religijnym znaczyło modlitwę zanoszoną ku określonym bożkom. Czasownik *gonypetéo* w Nowym Testamencie ma kilka odcieni znaczeniowych.³² W pewnych tekstach wyraża lęk, respekt i hołd składany Królowi (por. Mk 15,19), Sędziemu (Rz 14,11) i kosmicznemu Panu (Flp 2,10). Szczególne znaczenie *gonypetéo* znajdujemy u Łk 5,8 gdzie wyraża pokorną postawę wobec łaski, której udziela Jezus. W wielu miejscach termin *gonypetéo* zostaje użyty dla wyrażenia gestu towarzyszącego modlitwie (por. Łk 22,41; Dz 7,60; 9,40).

Znaczeniowo podobny do terminu *gonypetéo* jest termin *proskynéio* — czcić, wielbić na kolanach.³³ Wywodzi się on prawdopodobnie od sło-

²⁸ Niemal równe rozmieszczenie w ewangeliach; rzadko występuje u św. Pawła; nie występuje wcale w listach pastoralnych, w liście do Hebrajczyków i Apokalipsie.

²⁹ Por. H. Schönweiss, *aitéō domandare, chiedere, esigere, pretendere: itēma, preghiera, richiesta; apitéo, reclamare, richiedere indietro; exaitéomai, esigere per sé, chiedere energicamente; paraitéomai, evitare con una scusa, scongiurare, respingere*, DCB, s. 1389.

³⁰ Por. Mt 6,8; 18,19; 21,22; J 14,13; 15,7,16; 16,23.

³¹ Cyt. J. Banak, *Modlitwa w Piśmie świętym*, MP 4 (1981) s. 73.

³² Por. H. Schönweiss, *gonypetéō, venerare in ginocchio*, DCB, s. 1393.

³³ Por. J. Prado, *Preghiera*, EB 5, 864.

wa „całować”. W świecie greckim znany był zwyczaj całowania ziemi (której oddawano cześć boską) czy też obrazu bożka. Następnie *proskynéo* znaczyło u Greków akt wewnętrzny hołd składanego bożkom czy też rzymskiemu władcy.³⁴ W Nowym Testamencie *proskynéo* jawi się 59 razy (z tego 24 razy w Apokalipsie, 11 razy u św. Jana i 9 razy u św. Mateusza). Termin ten odnosi się jedynie do Boga (Ojca) lub Chrystusa. Teksty Dz 10,25 i Ap 19,10 wskazują, że przedmiotem *proskynéo* nie może być nikt inny, ani apostołowie, ani byty niebieskie. Czasownik *proskynéo* odniesiony do Jezusa podkreśla, że On jest Królem (Mt 2,2), Panem (Mt 8,2), Synem Bożym (Mt 14,33) i że może działać z mocą Bożą (Mt 14,33; Mk 5,6; 15,19). W Mt 4,9, kiedy szatan domaga się od Chrystusa aktu adoracji, otrzymuje odpowiedź: „Panu Bogu swemu będziesz oddawał pokłon...” (Mt 4,10 por. Ap 9,20; 13,4.8). Wyrażenie *proskynéo* jawi się zatem jako postawa religijna wyrażając uwielbienie prawdziwego Boga. Uwielbienie to ma się dokonywać w kulcie i modlitwie (por. J 12,20; Dz 8,27; 24,11). W Apokalipsie *proskynéo* przybiera sens modlitwy adoracyjnej (np. Ap 4,8—11; 5,8—10.12—14).

Warto wymienić jeszcze termin wyrażający podziękowanie w modlitwie. Jest nim czasownik *eucharistéo* — być wdzięcznym, dziękować, odmówić dziękczynienie. Od tego słowa pochodzi „eucharystia”. Wyrażenie *eucharistéo* łączy się często ze słowem *mimnéskomai* — wspomnieć, przypomnieć.³⁵ To ostatnie słowo odgrywa istotną rolę w teologii modlitwy. Do Boga zwracano się, by „przypomniał” sobie człowieka i jego sprawy. W Magnificat mówi się, że Bóg „wspomniał (*mnésthēnai*) na miłosierdzie” (Łk 1,54). Dobry łotr odezwał się do Jezusa na krzyżu: „Jezu wspomnij na mnie gdy wejdiesz do swego królestwa” (Łk 23,42).

Lista terminów modlitwy w Nowym Testamencie byłaby niepełna gdyby pominąć takie wyrażenia jak: *ainéo* (wielbić — por. Łk 2,13), *eulogéo* (wysławiać, wychwalać, błogosławić), *boáo* i *krazo* (krzyczeć). Ze względu na to, że wskazane terminy występują stosunkowo rzadko bądź też ideę modlitwy oddają w sposób uboczny, nie będziemy ich omawiali zbyt szczegółowo.

Jak widzimy, w Nowym Testamencie istnieje wielkie bogactwo terminologii dotyczącej fenomenu modlitwy. Modlitwa — to nie tylko jakikolwiek ogólny kontakt z Bogiem (*proséuchomai*), ale także konkretna i określona prośba (*déomai*), uwielbienie (*proskynéo*) i podziękowanie (*eucharistéo*). Ma ona różny charakter: energiczny (*aitéo*) intymny (*erotáo*) i intensywny (*gonypetéo*). Może wyrażać się też na zewnątrz w różny sposób: słowami mówionymi, postawą klęczącą a nawet krzykiem (*krazo*).

³⁴ Por. H. Schönweiss, *gonypetéō*, *adorare in ginoschio*, (*proskynētēs. adoratore*, DCB, s. 1401).

³⁵ Por. J Banak, art. cyt., 73.

ZAKOŃCZENIE

Reasumując to, co zostało powiedziane odnośnie terminologii modlitwy w Piśmie św., należy stwierdzić wielką liczbę słów użytych dla wyrażenia dialogu człowieka z Bogiem. Zauważa się przy tym pewien rozwój, swoistą, szeroko rozumianą ewolucję treści modlitwy. W Starym Przymierzu odczuwano modlitwę nie tyle jako kontemplujące zjednoczenie z Jahwe, lecz jako akcję, jako integralną część życia każdego Izraelity. Przesunięcie akcentu w kierunku medytacji czy kontemplacji w modlitwie nastąpiło dopiero w czasach późniejszych, w sposób już wyraźny w Nowym Testamencie.

Autorzy natchnieni przyjęli wiele słownictwa modlitwy ze świata im współczesnego, nadając mu jednak głębszą teologiczną treść. Niektóre terminy w Biblii mają podwójne znaczenie: świeckie i religijne, jakkolwiek niejednokrotnie jest rzeczą trudną przeprowadzić linię demarkacyjną oddzielającą te oba znaczenia. Tylko dokładna analiza poszczególnych tekstów Biblii może określić specyfikę modlitwy.

LA TERMINOLOGIE DE LA PRIÈRE

Résumé

Dans la Bible il y a très grand nombre de termes qui expriment la prière et ses aspects. Dans l'Ancien Testament le plus fréquents sont: *palal* et *gara*; dans le Nouveau Testament: *proseúchomai*, *diomai*, *aitéō*, *erōtáo*, *gonypetéō* et *ainéō*.

L'Ancien Testament connaît la prière tout d'abord comme l'action, comme la part intégrale de la vie de chaque d'Israélite. Cette prière est le dialogue entré l'homme et Dieu. La prière véritable est humble et sincère.

Dans le Nouveau Testament la prière reprend la signification contemplatif. Les auteurs inspirés ont pris quelques termes de la vie laïque en les donnant parfois le sens religieux. Plus d'une fois est difficile séparer le sens religieux du sens laïque.